

Szili Hanna Melinda

AMERGIN ÚTJA

ÍRORSZÁG RÖVID TÖRTÉNETE EGYETLEN VERSBEN

2017-04-02 | **ESSZÉ**

A hónap első szombatját pihenés helyett ismeretlen emberek túlfűtött vitájának hallgatásával töltöttem. Az első másfél óra szervezett programja után kialakult indulatok szenvedélyessé tették a már privátban érvelőket, a magamfajta kezdőket teljesen kiszorítva a terepről. Az említett terep: hosszúkás, sörrel megpakolt asztal egy kocsmá hátsó sarkában.

Már rég feladtam, hogy érdemben hozzájáruljak az eszmecseréhez, inkább a sörömbbe süllyedve próbáltam megjegyezni az elhangzott érveket és ellenérveket. A mellettem ülő piros pulóveres professzor (aki a sört Unicummal vegyítette), és a vele szemben ülő fiatal srác bámulatosan rövid idő alatt jutottak el a közmédia elemzésétől a nemzeti identitás és a magyarság kérdéséig, mígnem a professzor úr váratlanul felvetette; *definiáljuk* a nemzeti identitást.

inkább ösztönös

Erre kaptam fel a fejem. Egészen hasonló beszélgetést folytattam én is nem sokkal korábban, ami pontosan ugyanitt akadt el. Akkori vitapartnerem, és a professzort meggyőzni vágyó srác is arra jutottak, hogy a nemzeti identitás valamiféle absztrakt kulturális és történelmi azonosulást jelent. A professzor szerint viszont az internet megjelenése óta kulturális azonosulásaink nyolcvan százaléka nemzetközi, majd hozzátette; egy átlag finn-nel alighanem nagyobb lelki közösséget tudna vállalni, mint egy átlag magyarral. Ez a megközelítés felvillanyozott. Nem azért, mert világmegváltó gondolatnak tűnt, hanem mert arra reflektált, amit soha nem tudtam másoknak megmagyarázni. Egészen pontosan: tizenegy éves koromban a fejembe vettem, hogy magyar helyett inkább ír lennék. Kelta ír. Ez nem is annyira ötletszerűen tört rám, inkább ösztönös volt, néhány évvel később pedig csodálkozva vettem észre, hogy egyik kamaszkori versem jól rímel a kelta mitológia egyik legnépszerűbb költeményére. Ez *Amergin éneke*:

Én vagyok a szél a tenger felett
 Én vagyok az óceán hulláma
 Én vagyok a tenger morajlása
 Én vagyok a Hét Harc bikája
 Én vagyok a héja a szikla peremén

Én vagyok a harmatot könnyező napfény
 Én vagyok a füvek zsenge zöldje
 Én vagyok a dühödt vadkan
 Én vagyok a lazac a tavakban
 Én vagyok a tó a pusztaságban
 Én vagyok az erő az Ember karjában
 Én vagyok zengés a dalnok szavában
 Én vagyok a hadba szálló dárda
 Én vagyok az isten, ki a lélek tüzét táplálja

Ki az, ki lángba borítja a hegyek ormát?
 Ki tartja számon a Hold örök változását?
 Ki mondja meg hol nyugszik majd a hanyatló nap?
 Ki hívja a Hadúr ¹ házából a csordát haza? S kihez szól a csorda mosolya?
 Mely horda, mely isten tárja fel az üszkösödő sebet? Ki a büntetést hordó dárdahegy –
 s szelek dalában a bűvölet? ²

De miért is érdekes ez a vers?

A kelta-ír mitológia szerint Amergin, a milétoszi druida volt az első ember, aki a szigetre lépett, hogy átvegye az uralmat a Tuatha Dé Dananntól, Írország korábbi istenszerű birtokosaitól. Az ének vagy „segélyhívás” akkor hangzik el, amikor a Tuatha Dé Danann óriási vihart kavart, hogy a milétoszi hajók ne közelíthessék meg a partokat. Amergin válasza ez a vers, egyfajta varázsigé, amivel elsimítja a háborgó tengert; népe nem sokkal később Írország földjére léphet, hogy megvívja mitikus csatáját a Zöld Szigetért.

őszi tudás és hitvilág

Annak ellenére, hogy a költemény – konkrét értelmezésben – Írország meghódításáról szól, Amergin sorait sokan egyetemesként értelmezik, és ősi kapcsolódásunkat látják benne a világgal, a földdel. A hindu Bhagavad Gitához ³ és az etruszk kőtáblák ⁴ mitikus szövegeihez hasonlítják, nemcsak tematikájában, hanem nyelvi megformálásában is. A

verssorokat teremtés-versként is szokás értelmezni. Az isteni jelenléte hangsúlyozó történészek és irodalomtudósok az Ószövetség egyes részleteivel, egyiptomi teremtésmítoszokkal ⁵ is párhuzamba állítják Amergin énekét – bár a mitológiai hagyomány ez utóbbi állásponttal nehezebben egyeztethető össze. Amergin énekének mai népszerűsége is inkább a világgal való elemi összetartozás elképzeléséből fakad. Bármelyik értelmezés áll közelebb az igazsághoz, az biztos, hogy az óír költemény valami egyetemes, ősi tudás és hitvilág szimbóluma, ami – úgy tűnik – összeköti a történelem előtti kultúrákat.

A kelta mitológiával és irodalomtörténettel foglalkozók megkerülhetetlenek tartják Amergin énekét. Számos híres költő (pl. Yeats, Kinsella, Muldoon és Graves) ⁶ foglalkozott a vers értelmezésével, eredetével vagy fordításával. Ezek a fordítások ma dalszöveggé élnek tovább kortárs zenekarok és énekesek előadásában. Szinte minden nevesebb ír előadó feldolgozta Amergin énekének valamely változatát. Az internetet böngészve több száz, a vers elemzésével és történelmi-mitológiai hátterével foglalkozó honlapot, blogot találhatunk. Összességében úgy tűnik, Amergin éneke – ha nem is eredeti formájában – túlélte az évezredek, és mind a mai napig meghatározója az ír gondolkodásnak, kultúrának, illetve annak, amit az írekről és Írországról gondolunk.

Kelta kereszt Inis Oírr szigetén (Clare)

Tizenegy éves kori eszmélésem után további tizennégy évembe telt, mire nemcsak gondolatban, hanem fizikai valómban is eljutottam Írországra és a druida nyomába eredhettem. Ez idő alatt elmélyedtem a kelta mitológiában, népmeséket olvastam, hallgattam, és játszottam a zenéjüket. Próbálkoztam a szteptáncsal is – nem sok sikerrel.

Soha nem felejttem el az értetlenkedők arcát, akik indulásom előtt, március 17-én (két nappal a magyar nemzeti ünnep után) az én kabátomon másféle kokárdát vettek észre; piros szín helyett narancssárgával, közepén a felirattal „Céad Míle Fáilte!” („Ezerszer légy üdvözölve!”). Szent Patrik napra tartottam. Nem Patrik püspököt akartam ünnepelni vagy a katolikus Írország megszületését. A Szent Patrik napi fesztivál – a maga hangos, mulatozós, lerészegedős műfajában, amitől nem idegenek az olyan nagyszabású, bizarr események sem, mint a Liffey és a Guinness zöldre

festése – inkább emlékeztet a pogány Írország régi, nagy ünnepeire, hiába viseli a szent nevét. A tavasz, a legtöbb pogány kultúrához hasonlóan, a kelta hitvilágban is az újjászületés, a termékenység szimbóluma, amihez több nagy ünnepség, fesztivál is kapcsolódik. A régi kelta ünnepek közül Éostre (az angol *Easter*, húsvét eredete) és Beltaine esnek erre az időszakra – előbbi a napéjegyenlőséghez, utóbbi a vetési időszak kezdetéhez kötődik. A kereszténység a pogány Írországra is csak úgy tudta megvetni a lábát, hogy az új hitet a régi ünnepekhez és istenekhez igazították. Ebből kiindulva talán az sem ördögtől való gondolat, hogy a Szent Patrik nap, legalábbis ahogyan ünneplik, ehhez a hagyományhoz köthető. Az emberek ilyenkor azért jönnek össze, hogy a zajos, zenés felvonulást követően hajnalig igyanak – függetlenül attól, hogy Írországra, Magyarországra, vagy akár Ausztráliában élnek. Pete McCarthy angol író, aki az enyémhez hasonló identitásválságban szenved (*McCarthy's Pub* című könyvének bevezetőjében egy budapesti Szent Patrik napi fesztiválról emlékezik meg), külön is kiemeli: a legcsodálatosabb ebben az ünnepben, hogy a katolicizmusról és ír védőszentjéről kocsmai mulatozással emlékezhetünk meg. Sokszor hallani magyaroktól, hogy sorsközösséget éreznek az írekkel, és ennek egyik legfőbb oka – a történelmi hasonlóságokon túl – az ivás.

alig halványult

Az én azonosulásom kevésbé szól az alkoholról (a jó sörök és whiskey-k ellenére). Leginkább a kelta-ír mitológia gazdagsága ragadott meg, ami az évezredek során alig halványult az írek emlékezetében. A

nagyvárosoktól távoli, kis településeken még mindig sokan hisznek a koboldokban, tündérekben, vagy ha nem is, gyerekeinek ugyanúgy mesélnek róluk, mint a Mikulásról. Bár Írország különleges szépsége önmagában is magyarázná, hogyan éltek túl a tündérek évezredek ezen a földön, Amergin legendájából többet is megtudhatunk.

A történet szerint, miután Amergin segítségével a milétosziak győzelmet arattak, a királyok megegyeztek, hogy felosztják Írország földjét. A milétosziak azonban cselesek voltak: maguknak a föld feletti, a Tuatha Dé Danannak a föld alatti világot adták. Az isteni nép behódolt és behúzódott a föld alá. Úgy tartják, mind a mai napig ott élnek. Az ország kőkorszaki emlékei, a sídhe-k (*aos sí*, vagy *aes sídhe*) – az ír tájképet tarkító

jellegzetes földhalmok, melyeket gyakran egy vagy több nagy zárókő fed – valószínűleg ősi sírhelyek maradványai, mégis magától értetődően simultak a mondavilágba és változtak a Tuatha Dé Danann föld alatti világába vezető bejáratokká.

Cahergall gyűrű-erőd (Cahersiveen, Kerry)

Nemcsak a sídhe-k, hanem szinte minden kelta vagy még régebbi emlék hasonló mitológiai pályát futott be. Például az ikonikus, és a tündérek lakhelyeként számon tartott gyűrű-erődök, vagy Skellig Michael, mely egyszerre kolostor-sziget, és a milétoszi királyfi, Ír nyughelye. Írországban a legkisebb köveket is áthatja a történelem, legyen az mese vagy valóság. Ennek oka azonban nem csak egyedülállóan változatos geográfiájában, vagy a kontinenstől való elszigeteltségében keresendő, ami nyitottá tette az országot minden újdonság befogadására. Írországra látogatva világossá válik, hogy a varázslatot nem is annyira a kövekben kell

keresnünk, hanem az ír emberekben, akik nemcsak hogy megőrizték ezeket az ősi legendákat, de készségesen megosztják minden odalátogatóval. (Büszkék az országukra, a múltjukra, a mítoszaikra. A hagyományőrzést nem hatja át a politika; senki nem néz ferde szemmel arra, aki tündéreket emleget, óír szövegeket tanul, vagy ismeri a druida rovásírást, az oghamot. Igaz, ennek is megvannak a maga korlátai; az ír nyelv, a gaelige rehabilitálásából könnyű politikai kérdést csinálni, és meg is teszik.)

Amergin legendája, lévén egyfajta eredettörténet, kiemelt figyelmet kap az írek és az Írországért rajongók körében. Az eredetileg ír nyelvű szöveg több tucatnyi angol verzióját találhatjuk meg az interneten, általában a fordító megnevezése nélkül. Sokan ma is újra és újra lefordítják, mintha mind a magukénak akarnák tudni. A lelkesedés azonban – ahogyan azt látni fogjuk – inkább zűrzavarhoz vezet. Érdekes adalék a kialakult káoszhoz, hogy nemcsak az angol, hanem az ír nyelvű szövegből is legalább háromféle létezik. Eljutni az eredetihez jóformán lehetetlen.

a tengeren át

Minderről fogalmam sem volt, amikor zsebemben a vers egy ír nyelvű változatával felültem a Dublinba tartó repülőgépre, majd a távolsági buszra, ami egyenesen Clare, majd később Kerry és Cork megyébe vitt. Az utazás előtti egy hónapban megtanultam Amergin énekét (legalábbis egy változatát) írül, és a partokat bámulva a repülő ablakából – miközben elképzelttem, hogy a druida is ebből az irányból érkezett a tengeren át – magamban többször is elszavaltam. Négy különböző kisváros farmjaira terveztem ellátogatni, és két-két hét munka fejében minden állomáson készítettem volna egy hangfelvételt, hogy megtanuljam a helyes ír kiejtést.

Csupán három ponton tévedtem. 1.) Amergin annak idején a sziget másik oldala felől közelített, 2.) valójában nem is négy helyen jártam. És 3.) a két hónap alatt egyszer sem hallottam Amergin énekét. A legérdekesebb ez utóbbi. Előfordulhatott volna, hogy olyan családhoz kerülök vagy olyan környékre, ahol senki nem beszél írül. De ha előbbi meg is történt, akkor is akadt legalább egy ismerős a közelben, akire hivatkozhattak: „én nem, de ő biztosan szívesen felolvassa”. Nem így történt.

Lahinch tengerpartja (Clare)

Kezdetben nem értettem, mi az ellenállás oka. Első két hetemet Lahinch mellett töltöttem a nyugati parton, és házigazdám, Bernard feleségét, Caitrionát zaklattam unalomig kérésemmel. Egyébként sem volt bőbeszédű, ám amikor a nyomtatott szöveget átfutotta, csak annyit mondott; szívesen felolvassa, de gyakorolnia kell. Ez még érthetőnek tűnt. Átlagosan a lakosság kevesebb, mint 50%-a beszél írül, és hiába Clare megyében a második legjobb az arány, a nyelvet legtöbbször csak ismerik, de nem használják. Otthon Bernard és családja is angolul beszéltek, és bár az erős akcentus első hallásra lehetne önálló nyelv, az írhez nem sok köze van. Pedig küldetésem biztatóan indult. Amikor először említettem Caitrionának a druida nevét, elismerően biccentett (ez tőle nagy dolognak számított), és úgy tűnt, örül a lelkesedésemnek. A két hét alatt, amit velük töltöttem, sok mindent mutattak és tanítottak – a bikaheréléstől a fuvolafaragáson át Brigid keresztjének elkészítéséig –

búcsúzaskor azonban csak a kezembe nyomtak egy térképet, nehogy elvétsem az átszállásokat útban a következő helyre, sok szerencsét kívántak és Amergin többé nem került szóba, sem angolul, sem írül.

egyenesen bizarr

A hagyományosan szintén ír nyelvű Kerry megyei első vendéglátóimmal sem volt nagyobb szerencsém. A holland pár, bár mindketten bámulatosan műveltek voltak, tizenhat év alatt sem tudta megtanulni a nyelvet, és időnként még a darabosabb kerry-i akcentus megértésével is meggyűlt a bajuk. Hozzá kell tegyem, az ír gael nyelvtana kifejezetten szokatlan, a kiejtés pedig egyenesen bizarr. (Példaképpen ejtsük ki a Gormghiolla nevet – kb. gurnjalah lesz. Ha azt hisszük, sikerült bármilyen szabályra rájönni, próbálkozzunk meg most a Fionnghualával – ez fjanjula helyett kb. fjunóla.) A sokszor ad hoc jellegű kiejtés miatt a modern ír nyelvben is gyakoriak a viták. Az óírre ez különösen igaz, nyilván ezért is a rengeteg bizonytalanság Amergin énekének eredeti verziója körül.

Az óír írott formája, az ogham rovásírás több, a latinbetűs írással nem egyező hangot tartalmazott és vica versa. Az ír nyelvből például hiányzik a „v” – ezt ma jobb híján „mh”, „bh” kettős hangzókkal jelölik, az ejtés azonban kontextustól függően változhat. Ha Amergin éneke valóban olyan ősi, mint ahogyan a legenda tartja, vagyis a Krisztus előtti 9. századból való, akkor eredetileg vagy oghammal íródott, vagy egyáltalán nem írták le, és első latinbetűs változata – amely a *Lebor Gabála Érenn*ben (Hódítások könyve – Írország mitikus felfedezés-története) fennmaradt – a nyelv szerkezetéből adódóan sok csúsztatást tartalmazhat. Sir William Betham etruszk és kelta irodalommal foglalkozó könyvében kiemeli, hogy az óírben az egyszótagú szavak domináltak, ezért sem a fennmaradt Amergin szövegek egy része, sem azok fordításai nem tükrözik híven az eredeti versformát. A probléma itt érződik: a fordítás már nyelven belül sem szöveghű. Hogy lássuk, miről van szó, hasonlítsuk össze a *Lebor Gabála Érenn*ben található ír nyelvű szöveg első öt sorát azzal, amit magammal vittem.

Am gáeth i m-muir,
Am tond trethan,
Am fuaim mara,
Am dam secht ndírend,
Am séig i n-aill....

(Lebor Gabála Érenn)

Am gáeth tar na bhfarrige
Am tuile os chinn maighe
Am dord na daithbe
Am dam seacht mbeann
Am drúchtín rotuí ó ngréin...

(Gabriel Byrne után)

Szélsőséges példa, de itt mutatkozik meg igazán, hogy bár mindkét verzió formája hasonló, a kettőnek ránézésre kevés köze van egymáshoz. Utólag okosabb lett volna a biztosnak tűnő változattal elindulni, igaz, akkor talán soha nem derül ki, milyen kalandos úton jutott el hozzánk Amergin éneke. Akárhogy is, a bonyodalmak itt még nem érnek véget.

Namoona tavak (Inny-völgy, Kerry)

A második hónapban, Kerry szívében, az Inny folyó völgyében úgy tűnt, végre rám kacsint a szerencse. Akkori házigazdám, a zimbabwei származású Colleen rajongott az ír tündérekért. Amerginről ugyan nem hallott korábban, de készségesen rajzolt nekem egy térképet a legközelebbi tündér-erdő helyéről, és tőle tudtam meg, hogy egy másik mitikus figura, Oisín éppen az Inny-völgyön keresztül hagyta el az örök fiatalság szigetét, Tír na nÓgot. Oisín útja (a Bealach Oisín vagy Ballaghisheen átjáró), mely egyébként Írország egyik kiemelt látványossága, nagyjából Colleen háza mellett halad, majd keresztezi a völgyet körülvevő hegláncot Killarney felé – erre hagyom el majdnem egy hónappal később én is Írországot Borúval.

Borúval és Eithne-val, a környék talán leghagyományosabb párosával is Colleen ismertetett össze. Egy esős reggelen látogattuk meg őket a szomszédban (kb. két kilométerre), és mivel Eithne úgy tartotta, a borongós időjárásra csak a tea és a sütemény jelent megoldást, a konyhában beszélgetve töltöttük a délelőttöt. Ekkor hozakodtam elő újra Amerginnel.

A druidáról és a versről természetesen mindketten hallottak, és amikor megkérdeztem, felolvassák-e nekem a szöveget, készségesnek tündek. Eithne abban is biztos volt, hogy megvan a házi könyvtárunkban, a *Book of Kells*ben. Az általam nyomtatott verzió láttán azonban elbizonytalanodott, majd férjére nézve nyomatékosan kijelentette; ő jobban olvas írül. A megjegyzés egyrészt komikus volt, másrészt már akkor sejtettem, hogy megint zátonyra futottam, ugyanis címezettjének, Borúnak, kezdődő Parkinsonja miatt egyébként is problémát okozott a beszéd. Figyelmesen végigolvasta ugyan a verset, de a feladatot nem vállalta. Régi szövegnek tűnik, nem is pontosan ért belőle minden szót – szabadkozott, majd hozzátette: szívesen lefordítja.

megmutatta a csirkéit

Csalódottságomat valamelyest enyhítette, hogy Eithne később kihívott a hallba, és a falon függő rengeteg festmény közül rámutatott az egyik legcsúnyábbra. „Ez itt Amergint ábrázolja, ahogy Írország földjére lép” – magyarázta. „A nő, akit visz, a halott felesége – később a tengerparton temették el. Szeretem ezt a festményt... A festőnő mindig elrejt valami

viccet a képen; itt például Amerginnek pont olyan arca van, mint Borúnak.” Jobban megnézve a festményt, a hasonlóság valóban feltűnő volt. Ezen mindketten jót neveltünk. A druida ügyét Eithne ezzel elintézettnek tekintette – elvégre Ború személyében előben is megismerhettem – és további magyarázat helyett inkább megmutatta a csirkéit.

Az Amergint Borúként ábrázoló kép festője, Bríd éppen abban a házban lakott, ahol most Colleen. Úgy tűnt, a kör bezárult, és végleg megakadtam Amergin keresésében. További tervek nélkül haladtam tovább, Kenmare városán keresztül a Clare megyei Inchinagownba.

Inchinagown szinte mindentől elzárt településrész, ahol nincs internet, közlekedés, és néha a víz- és áramellátás is szünetel. A környéken tíz nap alatt a többi ott dolgozón és két vendéglátómon kívül jó, ha két-három emberrel találkoztam. Bajos volna nehezebb terepet elképzelni a kutatáshoz. A legközelebbi város zsákutcának bizonyult, a tizenkét kilométerre fekvő Glengariff ugyanis egyetlen utcányi hotelből és kocsmából áll. Bantry, a hasonló távolságra lévő, de jóval nagyobb város ígéretesebbnek tűnt. Határain belül több állókő és régi sírhely található, a kikötőben pedig újabb legendás alakra bukkantam; a hagyomány szerint innen indult útnak Szent Brendan, bőrből készült hajóján és néhány papja társaságában, majd eljutott egészen Izlandig. Hogy ebből mennyi igaz, szintén megfejtésre váró rejtély ⁷. Szent Brendan szobra mindenesetre ott áll Bantry kikötőjében, szemmel tartva a távozó hajókat. Sajnos, engem az érkező hajók még mindig jobban izgattak, Amerginnek pedig semmi nyoma, hiába közeledtem utazásom végéhez.

Bantry kikötője apály idején (Cork)

Házigazdám szomszédja, Stephanie sietett a segítségemre. Zilált, de hallatlanul gazdag könyvtárában, amely leginkább a padlón és fermentáló hordók között hevert, újra megpróbáltam fellelni a druidát. Eithne tanácsára utánaéztem a *Book of Kells*nek. Mint kiderült, a kódex nem tartalmazza Amergin énekét – szövege a keresztény időkben keletkezett és jóval fiatalabb Amergin vélt koránál. A keresgélés azonban rámutatott egy további érdekességre, amiről Sir William Betham is ír: a kódexmásolók jelentékeny munkájára. A felfedezés, hogy másolás során ez-az természetszerűleg megváltozik egy szövegben, önmagában nem meglepő. Amergin énekével kapcsolatban azonban erre még nagyobb az esély, hiszen a szigetre érkező számos népcsoport nyelve is befolyásolhatta a másolt szöveg alakulását. A legfontosabb mégis az angol megszállás hatása lehetett, Sir Betham legalábbis így véli. Szerinte a vers értelmezése alapvető tévedésekre épít. A sorok elején olvasható „am” a másolást végző angol papok áldozatos munkája révén nyerte el az „I am” (én vagyok) jelentést. Az óír nyelv „am”-jának azonban semmi köze az angolhoz – nem jelölt sem létezőt, sem személyt. A szerző, az óír nyelv egyszótagúságából kiindulva feltételezi, hogy már a cím fordítása is hibás, és nem Amerginről van szó: az eredeti cím *Am muir gan, vagyis széles tengeróceán*. Ez az apró korrekció is komoly jelentésváltozást eredményez, Sir Betham azonban tovább megy és Amergin énekének egy egészen új változatát közli, megpróbálva visszabontani az ír nyelvet annak ősi formájáig. Fordítása egy tengerhez szóló imára hasonlít leginkább. Nyoma sincs benne univerzalitásnak vagy teremtésnek, ami alapján véve kérdőjelezi meg az Amergin énekével kapcsolatos elképzeléseket és hagyományt. Nem tudni, hogy Sir Betham elgondolása helyes-e, a fordítás képlékenységével kapcsolatban azonban nagyon is jogos a felvetése.

tudatlan kódexmásoló

kódexmásoló, hanem Robert Graves követett el.

Stephanie-nak köszönhetem azt is, hogy tudomást szereztem az Amergin dalával kapcsolatos legnagyobb, újkori fordítói túlkapásról, amit nem is egy tudatlan

A kelta naptár nyári napfordulóhoz kapcsolódó ünnepét, Coamhaint Stephanie kertjében töltöttük a szemerkélő esőben hősiessé küzdelemmel meggyújtott, embermagasságú máglya mellett, és a pogány szokásokról, druidákról és az ír nyelvről szóló történeteit hallgattuk. Az évezredekkel korábban, Coamhain alkalmával bemutatott emberáldozatok és faágak elégetése a természet erőinek megszelídítését szolgálták. Az ír druidák bizonyos fafajtáknak mágikus erőt tulajdonítottak, és nemcsak áldozatok bemutatására, hanem jóslásra is használták. Az ogham rúnáinak nagy része is egy-egy fát jelöl (pl.: III = s = *saille* vagyis fűz).

Vélhetően ez ihlette meg Gravest, amikor hozzákezdett Amergin énekének értelmezéséhez. A vers – tartalmát tekintve – valóban felsorakoztatja a kelta hitvilág számos fontos elemét, állati szimbólumait, valamint a holdat és a napot mint az időszámítást meghatározó égitesteket. Graves azonban a vers formájában is jelentést keresett ⁸. Elméletét a *Fehér istennő (The White Goddess)* c. könyvében olvashatjuk. A teória alapja, hogy a verssorok megfeleltethetők az ogham egy-egy karakterének. Minden sorból kiemelt egy szót, majd azok kezdőbetűihöz a hónapok ír nevének kezdőbetűit és az ennek megfelelő rúnákat párosította. Már sejthető, hogy a végeredmény egy naptár, melyet Graves a hold mozgásához igazított. A tizenhárom (huszonnyolc napos) hónap mindegyike egy-egy fához kapcsolódik és ezek szimbolikájával, mágikus erejével jellemezhető. Amergin éneke tehát Graves értelmezésében, a kelta időszámítás és a druidák ősi tudásának magja.

A negyvenes évek végén (1948) megjelent elmélet a következő évtizedekben futótűzként terjedt, és alapjaiban határozta meg a keltákkal és Amerginnel kapcsolatos közgondolkodást. Stephanie-nál több olyan könyvet is találtunk, amelyek kész tényként kezelik Graves írását, és előszeretettel hivatkoznak az ősi kelta fa-naptárra.

Így sem tökéletes

Csak hogy az elméletben semmi sem stimmel. Az első árulkodó jel, hogy az ogham több karaktert tartalmaz, mint amennyivel Graves dolgozott. Ami felesleges volt, utólagos kiegészítésnek tekintette, és kihúzta az ábécéből. Ezt követően a verssorokat rendezte át, és amikor rájött, hogy a végeredmény így sem tökéletes, néhány részletet egyszerűen betoldott az eredeti szövegbe. Utóbbira legjobb példa a következő sor: „*I am the grave: of every hope*”, aminek kapcsán – azon túl, hogy az írvényű szövegben nem hogy nincs benne, de jelentésében és hangulatában sem illeszkedik – azt kritizálják a legtöbben, hogy saját nevét szőtte a versbe.

Stephanie elmondása alapján Graves elmélete a kelta időszámítás hagyományait is felrúgja. A kelta naptár huszonkilenc-harmincnapos hónapokkal számolt, melyek a hold fázisváltozásaihoz igazodtak. A graves-i verzió ezzel szemben (véltetően) a zodiákuson alapul. Huszonnyolcnapos hónapjai nem illeszkednek az év természetes felosztásába, szigorúan lunáris jellegük pedig értelmezhetetlenné teszi a napjárásához kapcsolódó ősi rituálét.

Súlyos hibái ellenére az elmélet bizonyos körökben ma is tartja magát. És, bár elsőre szomorúnak tűnhet, azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Graves menekítette át Amergint a huszadik, majd a huszonegyedik századba – fordításának köszönhetően vált világszerte ismertté. Más kérdés, hogy közben mekkora kárt tett a szövegben. A nyelvészek, történészek és irodalomtudósok nyilván azon az állásponton lennének (vannak), hogy Graves jóvátehetetlen kárt okozott. Az olvasók többségét azonban ez a kérdés, úgy tűnik, nem foglalkoztatja.

Kenmare kikötője (Kerry)

Bizonyos szempontból mindkét oldal érthető. A történelem és a mitológia meghamisítása akkor sem szerencsés, ha „csak” kisebb horderejű szöveget érint. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy Graves verse pozitív visszhangra talált: sokkal népszerűbb lett, mint Macalister szöveghűbb fordítása. „Az írek szokása, hogy előnyben részesítik a képzelgést az igaz történetekkel szemben” – írja (állítólag) feljegyzéseiben egy VIII. századi ír tudós ⁹. Az ilyen kijelentéseket nehéz cáfolni vagy bizonyítani, esetünkben azonban helytálló. Valószínűleg az elferdített és átrendezett vers, és a mögé álmódott, rejtett jelentés közelebb állt ahhoz, amit Amerginről és énekéről az emberek gondolni akartak. Graves (helyenként túlzó) fordítása közelebb hoz az ősi Írország és a druidák korának misztériumához és szavai, ha nem is hitelesek, mégis hitelesebben adják vissza Amergin énekének erejét, mint Macalister.

Munkájának másik erős pontja a megjelenés dátuma. A második világháborút követően százezrek hagyták el Írországot a jobb élet reményében – közel annyian, mint alig egy évszázaddal korábban a Nagy Éhínség idején. A feldúlt, folyamatos elnyomás alatt álló országban, amelynek népessége egyre csökkent, valószínűleg szükség volt kapaszkodókra, az ír identitást erősítő szólamokra, és a maga módján Amergin dalának új változata ezt az igényt szolgálta ki. A *Hódítások* könyvében olvasható eredeti versből hiányzik az utóbbi néhány évszázad ír lelkületére jellemző fordulat, amit Graves viszont beemel saját fordításába: egyfajta keserű reménytelenség. De ezzel együtt is megmaradnak a kelta mitológia jellegzetes szimbólumai, megmarad az erő, és megmarad az, ami Amergin énekében talán a legfontosabb, az összetartozás a földdel és az ír emberek szeretete a sziget iránt. Így válik tehát a druida ősi éneke Írország ó-, és újkori történetének lenyomatává.

talán Paddy

Egy héttel hazautazásom előtt úgy döntöttem, ideje búcsút intenem a folyton nyirkos Inchinagownnak és Stephanie-nak. Visszatértem inkább az Inny-völgybe, hogy segítsék Eithne-nak és Borúnak előkészíteni a kertet és a házat fiuk

esküvőjére. A nagy alkalomra hazatérő Bríd, Eithne és Ború lánya próbálkozott meg utolsóként a felolvasással. Bizonyára felbátorította a vacsoraasztal körül kialakult, oldott hangulat, mert a vers első néhány sorát lelkesedéssel olvasta, kezével imitálva a szavak lüktetését. Ahogy várható, végül ő is megakadt: „Erős szavak... tele van keménységgel... Félek, hogy ezt nem tudnám visszaadni. De talán Paddy Bushe, a költő...” Bár tetszett Bríd felvetése – hiszen ki más olvashatná fel szebben Amergin énekét, mint egy költő – szinte derűs nyugalommal vettem tudomásul, hogy Paddyvel már nem lesz időm találkozni, és tervem ezen a ponton végleg kudarcba fullad.

Ám még egy érdekességre rájöttem aznap: az ír szöveg, amivel már lassan két hónapja házaltam, kísértetiesen emlékeztet a Graves-féle fordításra. Valaki visszafordította volna? Sajnos, nem kizárt. Az egyes szavakat lefordítva azonban még sincs teljes egyezés; az én változatom valahol a *Hódítások* könyvében található és a graves-i között áll. Azóta sem sikerült rájönnöm, hogy honnan származhat. Könnyen elképzelhető, hogy örök rejtély marad.

Waterville tengerpartja, Inber Scéine (Kerry)

Az utolsó néhány, Kerry megyében töltött napom az Írországot elhagyók énekeire emlékeztető melankóliában telt. Eithne, talán megérezve lehangoltságomat, talán csak mert éppen olyan hangulatban volt, egyik délután autóba ültetett és Borúval együtt elfurikázott a legközelebbi város, Waterville tengerpartjára. Közeledett az alkonyat, a víz lustán hullámozott, a szokásos szürke felhőréteg alatt besütött a gyengülő napfény. Mellettünk még néhány autó parkolt, a waterville-iek jöttek le a vízhez, élvezni a ritka napsütést.

„Itt ért partot Amergin” – mondta Eithne pár perc hallgatás után. „Fent, a golfpálya mellett az állóköveknél van a felesége sírja.” Azóta sem tudom, miért nem említette ezt már az első találkozásunkkor. A bőbeszédű ír asszonyt megismerve ugyanannyira lehetséges, hogy próbára akart tenni, mint hogy egyszerűen elfelejtette.

Akárhogy is, végre megtaláltam, amit kerestem. Némán elindultam a tengerpart felé és hosszan sétáltam a homokon végigfutó hullámok mellett. Végül, hátat fordítva a víznek szemügyre vettem a partot és a zöld hegyeket – ahogyan a druida évezredekkel korábban –, és elindultam vissza az autó felé, ahol Eithne és Ború vártak rám. Hazafelé menet csak elsuhantunk a sötétségbe burkolódzó négy, óriási állókő és a golfpálya mellett.

A legenda szerint Amergin a Tuatha Dé Danann kavarta viharban vesztette el feleségét. Mielőtt hadba szállt volna, megfogadta, hogy a nő emlékére nevezi majd el a földet, ahol először partot ér. Győzelmét követően így kapta a partszakasz az Inber Scéine nevet.

Ha te vagy a tengeri szél,
 Én gyenge szellő alatt csörgedező forrás
 Ha te vagy az örvénylő dagály
 Én kiürült kagylóhéj a fövény homokján
 Ha te vagy vihar torkában a morajlás
 Én a déli verőben vagyok megfáradt apály...

(Paddy Bushe ¹⁰ – Scéine éneke Amerginhez)

Eightercua állókövek – Scéine sírja, és a waterville-i öböl, ahol Amergín partra szállt

Paddy versét már hazafelé olvastam, Ború mellett, miközben végiggördültünk Oisín útján a Killarney-ből induló távolsági busz felé.

eléggé ír

Szép lenne, ha a történet így érne véget. De nem lenne eléggé ír. Az igazság az, hogy Inber Scéine hivatalosan nem Waterville-ben van. A legtöbb forrás szerint Amergin először a mai Kenmare területén lépett a szárazföldre, és ennek tiszteletére a városban több utca, egy iskola és víkendházak is Amergin feleségének nevét viselik. Mondanám, hogy különös, de az eddigiek alapján már szinte nem is meglepő, hogy mindennek ellenére továbbra is a waterville-i állóköveket tekintik Scéine sírhelyének, és ezzel a kenmare-iek sem szállnak vitába.

Az írek számára, úgy tűnik, nem elsősorban a tények fontosak. Ahogyan Amergin énekét, úgy partra lépésének helyét és feleségének nyughelyét is sokan sajátjuknak érzik. Nem számít, hányféle átalakuláson ment keresztül a legenda az évek során, hogy hányszor változott meg a tartalma és a jelentése. Talán az sem számít igazán, hogy ki az ének valódi szerzője, és még kevésbé, amiről kezdetben még úgy hittem, fontos; hogy mi állt az eredeti szövegben. A lényeg, hogy a legenda szerves része Írországnak, az ír földnek és legelsősorban az ír embereknek. És talán ez az, ami miatt olyan sokan vágyunk hozzájuk hasonlítani.

Powerful Spell of the Sea (Song of Amergin) Poem by Gabriel By...

Amergin éneke – Gabriel Byrne felolvasása és fordítása

- 1** A Hadúr szó az eredeti ír szövegben *Tethra*. Tethra mitológiai karakter, vélhetően az Írországot akkoriban uraló Fomóraig egyik hadvezére. Neve dolmányos varjút is jelent. Macalister a nevet *Sea King*nek (Tengerkirály) fordította, amely szimbolizálja, ahogyan Amergin kiemelkedett a tengerből.
- 2** Saját fordításom Macalister angol nyelvű fordítása alapján.
- 3** Sean Ó Nualláin, *Ireland: A Colony Once Again*, Chapter Eight, Cambridge Scholars Publishing, 2012., p. 272, ill. Peter B. Ellis, *Dictionary of Irish Mythology*, Oxford University Press, 1991., p. 29-30.
- 4** Sir William Betham, *Etrusca-Celtica. Etruscan Literature and Antiquities Investigated*, Philip Dixon Hardy and Sons, 1842.
- 5** Lloyd D. Graham, *Echoes of Antiquity in the Early Irish 'Song of Amergin'*, 2010.
- 6** *The Penguin Book of Contemporary Irish Poetry*, ed. Peter Fallon and Derek Mahon, Penguin Books, 1990.
- 7** Tim Severin, *The Brendan Voyage* c. könyvében jár utána a szerzetes legendájának.
- 8** A graves-i elméletről részletesebben I. Brian Walsh: *Desecrating Graves (Introduction to the Song of Amergin Part II)*, ill. Paul Muldoon: *To Ireland, I*, Oxford University Press, 2000.
- 9** Ted Olsen: *Christianity and the Celts*. Lion Publishing, Oxford. pp. 7
- 10** Paddy Bushe: *Scéine's Reply to Aimherigin*. The Poetry Ireland Review, No. 65, Summer, 2000. 8. Saját fordításom. Paddy Bushe-t verseskötete bemutatóján személyesen is megismerhettem, sajnos, akkor (két dedikálás között) nem volt ideje Amerginnel foglalkozni.

kép | a szerző saját fotói

felső kép | Inis Oírr (Inisheer) szigete (Clare)